

Vojko Zadavec  
Mestna knjižnica Ljubljana  
Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo

## KNJIGA VSEH STVARI ali kako se počuti mladinska literatura med verniki

*Knjiga vseh stvari* (avtor Guus Kuijer) je bila izbrana kot izhodišče za razmišljanje o mladinskih knjigah z versko tematiko. Naslov spominja na *Knjigo vseh knjig* (Biblijo), junak zgodbe pa se sooča z obema poloma življenja: strahom in nasiljem na eni in z upanjem in iskanjem sreče na drugi strani verske prakse. Podnaslov zadeva promocijo bralne kulture in kulture tem v njej.

*The Book of Everything* (author Guus Kuijer) was chosen as the basis of study of children's books with religious topics. The title reminds us of the *Book of all books* (Bible), and the hero of the story is faced with both poles of life: fear and violence on one side, hope and the search of happiness on the other side of religious practice. The subtitle refers to the promotion of reading culture and the related culture of topics.

Religion and religious affiliation is the so called taboo topic in the original Slovene children's literature, not as a direct social refusal, but rather as a creative reservedness, in which the topic remains just a school subject or accompanying instruction material related to religious classes, catechesis, spiritual growth. A great majority of literary books with religious topics or included religious element is written above all for believers themselves, their authors having no ambition whatsoever to enter the wider circle of literature and participate in the creative challenge, contributing to the spiritual wealth of each and everyone.

Promocija bralne kulture ... trojica besed, ki že nekaj časa predstavlja »top ten« knjižničarskih programov in projektov, a kljub navidezni modnosti, ta trojedini pojem v veliki večini predstavlja dragocena prizadevanja mnogih ustanov in posameznikov, med katerimi po »naravi stvari« vodi mladinsko knjižničarstvo. V letu, ki je za nami, je promociji bralne kulture uspelo vzbuditi malo več medijske pozornosti za mladinsko literaturo, od tiste, ki jo je sprožila zlata hruška, znak za kakovost mladinske knjige, do tiste, ki jo je sprožilo Cankarjevo tekmovanje, če omenim samo dva promocijska sklopa. In tokrat večina medijskih besed ni zastala zgolj pri enoplastnem opredeljevanju med »dobro« in »zanič«, ampak se je slišalo tudi artikulirano prizadevanje za kakovost. Spet se je jasneje slišalo, da kakovostno bralno kulturo omogoča samo kritičen razmislek o knjigah za otroke in mladino, in sicer tako v smislu konotacije kot v smislu kakovosti produkcije, da samo usklajen razmislek vodi k učinkoviti promociji dobrih vsebin in dobrih izpeljav.

Sorazmerno s kvaliteto pozornosti, ki jo kritiška javnost namenja umetnostnemu in občečloveškemu dometu te literature, se namreč postavlja tudi višina kriterijev za presojo kakovosti te produkcije.

Ker pa mladinsko literaturo tako v produkcijskem kot v bralnem smislu še vedno spremlja prevladujoča pedagoška konotacija, ta v marsičem vpliva tudi na kriterije vrednotenja. Pri pregledovanju letne produkcije v Pionirski (Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo) opažamo, da prav pedagoški imperativ prepogosto po nepotrebem »drži svetilko« pri obdelavi »potrebni«, »aktualni« ali »tabu« tem. In nemalokrat prav tandem poučno-leposlovnega pričakuje, da bo iz te tesne naveze rojeno delo pri vrednotenju imelo privilegij. Zgolj slepa navdušenost take poroke navadno povzroči dvoje vrst nepotrebega jarma: utesnjenost do zadušitve leposlovja ali/in umetno vzdrževanje tabujev z vtisom, da se učimo o vsem. Tudi po drugi poti lahko pridemo do skoraj enakega spoznanja: kljub videzu, da je v sodobnem mladinskem leposlovju iskanje problema moda in je zato govorjenje o tabu temah brezpredmetno, so nekateri življenjski položaji ali vzgibi v literarni tvarini tako zelo zavarovani z vzgojnimi imperativi, da jih še vedno lahko uvrstimo med tabuje. Če se ozremo po slovenskem leposlovju za mladino, med tabuje zagotovo sodijo slovenski nacionalizem, sodobna urbana revščina, spoštovanje bivanja, medkulturno in medgeneracijsko spoštovanje, osebna vera.

V luči mnogih vprašanj na to temo so organizatorji Dravelskih duhovnih večerov v ljubljanski župniji Dravlje pripravili srečanje (2. 2. 2012), na katerega me je moderator Peter Svetina povabil kot gosta večera za pogovor o mladinskih knjigah z versko tematiko. Kot sem omenil zgoraj, je vera oz. pripadnost določeni veroizpovedi v izvorni slovenski mladinski literaturi t. i. tabu, sicer ne kot direktna družbena odklonilnost, ampak kot ustvarjalna zadržanost, ob kateri tema ostaja zgolj predmet pouka ali spremljajoče gradivo za pouk (verouk, katehezo, duhovno rast).

Kakšna je količinska in kakšna kakovostna zastopanost religioznih tem v slovenski letni produkciji knjig za otroke (izvirni in prevedeni), je v Pionirski razmeroma enostavno pregledovati, vendar menim, da te številke nimajo kake druge konstruktivne vrednosti razen ilustrativne. Zato sem prispevek zastavil v obliki skupnega pregledovanja območij, v katerih nastajajo možne teme in kvalitete teh možnih tem, v katerih lahko prepoznavamo vzroke in predvidimo posledice ocenjevanj posameznih del v njemu lastnem ali njemu tujem kontekstu, ter ne nazadnje s pogledom na prepletenost teh območij prepoznamo izhodišča, s katerimi so lahko problemi pogovarjanja o tabujih bolj oprijemljivi.

Ob pregledovanju značilnosti umetelnega ustvarjanja (kar presega preživetvene aktivnosti), se nam izrisujejo trije osnovni prostori, trije »človekatvorni« svetovi, kjer človek ustvarja ali deluje. In med aktivnostmi in produkti teh svetov ima knjiga posebno mesto, v tem prispevku pa še zlasti. Te tri prostore poimenujmo TRŽNICA, UČILNICA-DELAVNICA in SVETIŠČE. Topografijo teh prostorov in verjetna prekrivanja njihovih delov je možno videti na sliki 1.

Vsak od teh prostorov ima družbotvorno vlogo in zato prepoznavno mesto v človekovem individualnem in družbenem življenju ter preverljive silnice, ki po lastnih pravilih preoblikujejo vse, kar se zateče v domeno prostora. Na koncu bomo videli, da je vsak od teh prostorov lahko tudi spodbuda za obstoj drugega in hkrati varovalo pred skrajno izpeljavo drugega.



Slika 1

V prispevku bomo torej opazovali vsebine splošno dogovorjenih pojmov, ki se bistveno spreminjajo glede na to, v katerem prostoru jih bomo opazovali.

Če začnemo najprej s kategorijo časa in ga položimo v območje *tržnice*, tam vsebina zasede kot poseben čas, kot ciklično obnavljanje, ki mu navadno rečemo **praznik** (trenutek praznjenja, ki naredi prostor novemu), medtem ko ista kategorija v območju *učilnice-delavnice* predstavlja običajen, minljiv čas, vsakdanjik, največkrat imenovan **delavnik**. Če isto kategorijo položimo v območje *svetišča*, ta izgubi svojo števnost in s tem minevajočo razsežnost, postane nadčas ali trajnik, ki mu navadno rečemo **večnost**.

Vsak od teh prostorov ima tudi svojsko opremo ali matrico, ki podpisuje dejavnosti in produkte tega območja: matrica *tržnice* je okrasje, **dodatek**; matrica *učilnice-delavnice* je obrazec, **pravilo**; matrica *svetišča* pa je istovetnost, **izvirnik**.

Tako opredeljeni prostori že nakazujejo, kaj in kakšni so njihovi produkti oz. dobrine: *tržnica* proizvaja posnemanja in s tem »**sposojen dobiček**« (s posnemanjem dogodka, določene osebe ali božanstva obnavljamo nekaj, kar želimo vsaj za trenutek imeti, ponovno oživiti; dobiček tega posnemanja je sposojen za prav tisti čas ali trenutek: rojstni dan, verski in državni prazniki, obletnice ipd). Pri tem gre za idejo, ki ji dodajamo drugotno obličnost, drugačno od ideje: npr. novoletni jelki dodamo okraske in lučke, praznikom darila, proslavam parade in druge nastope ipd. *Učilnica-delavnica* proizvaja konkretno dobrino: delo in z njim **realno plačilo brez dobička**. V tem prostoru ideja ne prenaša druge obličnosti (dodatkov, okrasja ali mitov), razen orodne. Teži k ugodnemu količinskemu razmerju med smotrom (koristnostjo) in plačilom (ugodnostjo) za opravljeno delo. *Svetišče* proizvaja umetnine in s tem »**pravi dobiček**«, ki je »podarjen« in trajen. Ideja v tem območju išče najbolj ujemajočo obličnost (obliko, jezik, druga izrazna sredstva).

Od tod dalje lahko na posameznih ozemljih opazujemo prepoznavne uniformirane (stereotipne) oblike in dejavnosti, ki jih posredno dostikrat pripisujemo tudi vsebinam ali oblikam literature: *tržnica* razvija na podlagi »**svobode od**« tržnost,

reklamo in **kič**; *učilnica-delavnica* na podlagi **obveznosti** razvija didaktiko in **obrt**; svetišče pa na podlagi »**svobode za**« razvija filozofijo in **ustvarjalnost**.

Že zdaj lahko opazimo, da so pozitivne zmogljivosti posameznih prostorov različne in se večajo od najbolj občutljive *tržnice* do nam nesluteno razsežnega *svetišča*. Skladno s to močjo lahko atributi posameznih prostorov prispevajo h kakovosti določene knjige: iz *tržnice* lahko knjiga dobi vse možne pozitivne vrednosti, pa ne bo dosegla tistega nivoja, do katerega jo lahko dvignejo deleži ostalih dveh ozemelj, pri čemer prvi dve z vsem svojim seštevkom ne moreta doseči ravni, ki jo je sposobno dati *svetišče*.

Seveda lahko miselno zastrujemo atmosfero posameznih ozemelj do **skrajnih nivojev**, kjer v enem prej, v drugem kasneje dejavnosti in produkti dobijo negativen predznak: nespoštljivost in **brezvestnost** v skrajnem prostoru *tržnice*, diktatura in **sektaštvo** v skrajnem prostoru *učilnice-delavnice*, ter predznak nerazumljivosti: misticizem in **esteticizem** v skrajnem prostoru *svetišča*.

Ponazoritev treh prostorov s tabelo:

TRŽNICA	UČILNICA-DELAVNICA	SVETIŠČE
izjemen dan, ciklično ponavljanje	vsakdan, običajen čas, minevanje	nadčas, trajnik, večnost
praznik / »izpraznik« za novost	delavnik	osebni trenutek / »polnik«
okras, dodatek	obrazec, pravilo	istovetnost, izvirmik
posnemanje, »sposojen dobiček«	delo, pravo plačilo	dar, »pravi dobiček«
Ideja + drugotna obličnost	Ideja + orodnost	Ideja = istovetna obličnost
tržnost – svoboda OD	didaktika – obveznost	filozofija – svoboda ZA
kič, reklama	obrt	poustvarjanje, umetnost
—	—	—
nespoštljivost	diktatura	misticizem
brezvestnost	sektaštvo	esteticizem

Tako postavljena miselna mreža nam lahko služi kot relativno dobro orodje za vrednotenje kakovosti tudi mladinskih knjig ter znotraj njih knjig z religiozno tematiko (ali elementom). Po tej mreži je veliko izvirnih slovenskih knjig z versko vsebino ali verskimi elementi (oseba, povod, namen), ki so izrecno namenjene otrokom in mladini, narejenih v območju *stojnice* (npr. božična in miklavževska tema), prav tako veliko jih je narejenih v območju *učilnice-delavnice* (npravstvene zgodbe, priredbe svetopisemskih zgodb), največ pa jih nastane iz preseka obeh omenjenih območij (življenjepisi, legende, priredbe Biblije, poučne knjige o veri in cerkvi). Iz tega sledi, da je velika večina knjig z versko tematiko ali vključnim verskim elementom ustvarjena predvsem za vernike same, njihovi avtorji pa nimajo ambicije vstopiti v širši krog literature in se s tem vključiti v ustvarjalni izziv, ki bogati vse.

Nekaj tega kakovostnega izziva prinašajo poleg redkih izvirnih del predvsem prevodi in prispevek zaključujem s prelistavanjem naslednjih solidnih in odličnih knjig:

#### ZGODBICE

**Kuyper, Sjoerd: *Kje stanuje Bog?***

Prev. Mateja Seliškar. Ljubljana: Epta, 1999, 112 str.

| C | 1. stopnja

| božič, dečki, dedki, družina, prazniki, vera

#### STRIPI

**Thompson, Craig: *Odeje: roman v stripu.***

Prev. Mojca Kregel. Ilustr. Craig Thompson. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006. (Odisej), 588 str.

| M | 4. stopnja | za jezikovno vzgojo

| drugačnost, družina, fantje, ljubezen, mladostniki, odraščanje, vera, vrednote

#### FANTASTIKA

**Horn, Rudolf: *Bogoljub Čivk in skrivnosti ilovcev: živali pripovedujejo svetopisemske zgodbe.***

Prev. Milena Turnšek. Ilustr. Ingrid Schubert, Dieter Schubert. Celje: Mohorjeva družba, 2000. (Mladinska knjižnica; 40), 239 str.

| P | 2. stopnja

| biblija, svetopisemske zgodbe, živali v domišljiji

**McCaughrean, Geraldine: *Ni konec sveta.***

Prev. Vesna Velkoverh Bukilica. Dob pri Domžalah: Miš, 2006. (Najnaj), 257 str.

| M | 3. stopnja | o avtorjih, za pogovore o knjigah

| biblija, ladje, mitologija, Noe (svetopisemska osebnost), svetopisemske zgodbe

**Sánchez-Silva, José María: *Marcelino Kruh in vino.***

Prev. Miro Bajt. Ilustr. Hernán Valdovinos. Spr. beseda Miro Bajt. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996. (Andersenovi nagrajenci), 173 str.

| P | 2. stopnja | o avtorjih

| redovniki, sirote, Španija, vera, vrednote, vrline

#### RESNIČNOST

**Kuijer, Guus: *Knjiga vseh stvari.***

Prev. Mateja Seliškar Kenda. Ilustr. Nina Meglič. Spr. beseda Irena Miš Svoltjak. Dob pri Domžalah: Miš, 2008. (Najnaj), 121 str.

| P | 2. stopnja

| družina, nasilje, sreča, upanje, vera

**Martel, Yann: *Pijevo življenje.***

Prev. Luka Senica. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004. (Roman), 327 str.

| M | 4. stopnja | naslovniško odprta pripoved, za pogovore o knjigah

| dečki, tigri, večkulturnost, verstva, živali v naravi, živalski vrtovi

***Moj bog, tvoj bog: zbirka novel o iskanju smisla življenja.***

Prev. Meta Ornik. Ilustr. Eva Schöffmann-Davidov. Spr. beseda Aleš Debeljak.  
Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. (Odisej), 199 str.  
| P | 2. stopnja  
| strpnost, večkulturnost, vera, verstva

***Pausewang, Gudrun: Dam ti še zadnjo priložnost, Bog!***

Prev. Urša Vogrinc; Ilustr. Uschi Schneider. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.  
(Knjižnica Sinjega galeba), 98 str.  
| P | 2. stopnja  
| deklice, družina, mačke, odgovornost, vera, živali v naravi

***Svetina, Peter: Škržati umolknejo opolnoči: kronika navadnih in nenavadnih pripetljajev.***

Ljubljana: DZS, 2005. (Dober dan, roman!; 31), 151 str.  
| M | 3. stopnja | o avtorjih  
| bolezni, duhovnost, knjige, mladostniki, počitnice, prijateljstvo, vera

***Swindells, Robert: Sramota.***

Prev. Jakob J. Kenda. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000. (Odisej), 141 str.  
| M | 3. stopnja  
| dekleta, drugačnost, družina, nasilje, prijateljstvo, strah, verstva, zlorabe

***Vidmar, Janja: Prijatelj.***

Ilustr. Katarina Štrukelj. Ljubljana: Mladika, 2003. (Liščki), 50 str.  
| P | 2. stopnja  
| drugačnost, prijateljstvo, sožitje, strpnost, vera, verstva